

Cehm bin Safvân ve Teolojik Paradigmasını Anlamak, Seyithan Can

(Ankara: Fecr Yayınları, 2021), 1. Baskı, 235 sayfa.

Understanding Jahm B. Safvân and his Theological Paradigm

Cuma GÖZÜBÜYÜK

Yüksek Lisans Öğrencisi | Postgraduate Student

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kelam
Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Kalam
Ankara, Türkiye

<https://orcid.org/0009-0006-0134-9097>

cgzbyk.340@hotmail.com

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Kitap Değerlendirmesi | Book-Review

Başvuru | Submission: 12.06.2025

Kabul | Accept: 29.11.2025

Yayın | Publish: 31.12.2025

DOI: <https://doi.org/10.18403/emakalat.1718325>

Atıf | Cite As

Gözübüyük, Cuma. "Cehm bin Safvân ve Teolojik Paradigmasını Anlamak, Seyithan Can (Ankara: Fecr Yayınları, 2021), 1. Baskı, 235 sayfa." *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 18/2 (Aralık 2025),

<https://doi.org/10.18403/emakalat.1718325>

Değerlendirme: Bu makale bir hakem tarafından incelendi ve değerlendirildi. Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/emakalat/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review: This article was reviewed and evaluated by a reviewer. It was confirmed that it did not contain plagiarism by performing a similarity scan (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used are stated in the bibliography.

Complaints: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/emakalat/policy>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Cehm b. Safvân (ö. 128/745) Kelâm tarihinin etkili ve tartışmalı bir şahsiyeti olarak öne çıkmaktadır. Onun kelâmî söylemleri dönemin düşünce yapısında derin izler bırakmıştır. Cehm b. Safvân'ın hayatı ve fikirleri, erken dönem kelâm tartışmalarını kavramak için kritik bir öneme sahiptir. Bu kitap değerlendirmesi Cehm b. Safvân'ın hayatını, teolojik görüşlerini ve etkilerini ele alarak onun kelâm geleneğindeki yerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Kelâm ve Mezhepler tarihi eserlerinde Cehm b. Safvân aykırı bir şahsiyet olarak ön plana çıkmakta ve eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu çalışma Cehm b. Safvân'ı aykırı bir şahsiyet olarak değil dönemin sosyo-politik ve kültürel şartlarına reaksiyon gösteren bir "mütekellim" olarak konumlandırarak Cehm B. Safvân'nın parçalı ve dağınık halde bulunan (çoğu zaman muhalifleri tarafından aktarılan) görüşlerini sistematik şekilde ele almaktadır. Bu da eseri klasik milel ve nihâl türü kitaplarından ayırarak alana katkı sağlamaktadır.

Cehm bin Safvân ve Teolojik Paradigmasını Anlamak adlı bu eser bir giriş ve üç ana bölümden meydana gelmektedir. Eserin ilk bölümünde yazar, tarihsel bir figür olarak

Cehm b. Safvân'ın biyografisini sosyo-kültürel çerçevede ele almaktadır. Bu bağlamda Horasan bölgesinde H. I. Yüzyılın sonları ve II. Yüzyılın başlarında yaşamış olan Cehm b. Safvân, İslam düşünce tarihine özellikle kelâmî ekseninde birçok katkı sağlayan bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Cehm b. Safvân'nın düşünce dünyasının şekillenmesinde yaşadığı dönemin farklı inanç ve kültürel yapılarının bulunması etkili olmuştur. Bu bağlamda Hint dinleri, Hristiyanlık ve Yahudi teolojisi ile karşılaşması, Emeviler döneminin sosyo-politik atmosferi Cehm b. Safvân'ın kelâmî düşüncesinin oluşmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Yazar, metodolojik olarak Cehm b. Safvân'nın yaşadığı dönemdeki gelişen tarihi olaylar bağlamında biyografisini anlatırken, sosyo-politik yapının etkilerini de dikkate almıştır. Bu yaklaşım türü metni salt biyografik anlatımının ötesine taşımış şahıs ile tarihi olgular ve olaylar arasında bağ kurarak anlatıma netlik kazandırmıştır. Yazar Cehm b. Safvân'nın kullanmış olduğu bilimsel yöntemleri ele alırken Cehm b. Safvân'nın bilgi yöntemindeki akılcı metodu ön plana çıkararak te'vil yöntemine vurgu yapmıştır.

Müellif ikinci bölümde "Cehm b. Safvân'da İtikadi Paradigma" başlığı altında ilahi sıfatlar, zat-sıfat ilişkisi, iman ve insan fiilleri gibi kelâmî meselelere yer vermiş, Cehm b. Safvân'ın ilahi sıfatlar söylemini karşılaştırmalı bir şekilde ele alarak sıfatlarda tenzih vurgusu ön plana çıkartmıştır. Keza zat-sıfat ilişkisi iman ve fiiller konusunda da Cehm b. Safvân'ın mutlak tevhid ekseninde görüşlere sahip olduğunu belirtmiştir. Eserde yazar söylemlerini klasik ve güncel kaynaklar ile destekleyerek düşüncelerini açıklamaya çalışmıştır.

Yazar, her başlığı bir önceki başlık ile ilintili olacak şekilde ele alarak okurun kelâmî tartışmaları daha net bir şekilde görmesini sağlamıştır. Müellif genel ve alt başlıkların daha iyi anlaşılması için filolojik açıklamalar yapmış ve farklı çalışmaları örnek göstererek konuyu farklı açılardan ele almıştır. Cehm b. Safvân'ın insan fiilleri ve kadere dair düşüncelerinin farklı değerlendirildiğini bu yüzden gözden geçirilmesi gerektiğini düşünen yazar karşıt görüşlere de yer vererek mevcut tartışmanın genel manzarasını farklı perspektiflerden okura göstermeye çalışmıştır. Bu bağlamda müellif tarihsel süreç içerisinde Cehm b. Safvân'ın görüşlerinin kelâmcılar tarafından önyargı ile değerlendirildiğini belirtmektedir. Bu nedenle yazar metinde Cehm b. Safvân'ın kelâmî görüşlerinin nedenselliğini açıklamak için fikirlerinin temeline inmeye çalışmış, konuları ele alırken farklı disiplinlerin argümanlarına başvurmuş ve teknik açıklamalara yer vermiştir. Bu bağlamda cebr tartışmasında konunun arka planına inerek

meselenin Cehm b. Safvân'a atfedilen bir düşünce olmadığını bilakis onun kelâmî düşüncesinin temelini oluşturduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde kudret konusunda da bu fikri açıklamak için farklı disiplinlerden argümanlar getirmiştir. Yazar iman anlayışı konusunda da Cehm b. Safvân'ın farklı değerlendirildiğini dile getirmiştir. Keza Cehm b. Safvân'ın iman tanımının salt varlığın bilgisi şeklinde olmadığı sıfatlar ve tevhidin ön plana çıkartıldığını aktarmaktadır. Bundan dolayı Kelâm tarihinde Cehm b. Safvân'ın kelâmî görüşlerinin doğru ve tutarlı bir şekilde anlaşılmadığını dile getirmiştir.

Cehm b. Safvân'da siyasi paradigma adlı üçüncü bölümde yazar Cehm b. Safvân'ın imamet hakkındaki görüşlerini diğer mezheplerin imamet düşüncesi bağlamında karşılaştırmalı olarak ele almış, onun imamet düşüncesinin Şia ve diğer mezheplerden farklı olduğunu belirtmiştir. Nitekim Cehm b. Safvân İmametin dinî bir zorunluluk değil toplumsal bir yapı olduğu kitap ve sünnet bilen herkesin imam olabileceği görüşüne sahiptir.

Can, Cehm b. Safvân'ın Emevî idaresinin birçok adaletsiz politikalarına karşı çıktığını belirtmektedir. Ayrıca mevâliye yapılan haksızlıklara karşı mücadele içine giren Cehm b. Safvân'ın etik yönünü de göstererek okura farklı açılar sunmaktadır.

Sonuç olarak bu eser, erken dönem İslam düşüncesinin figürlerinden biri olan Cehm b. Safvân'ın hayatı, fikirleri ve entelektüel çevresi üzerine yapılmış bir inceleme sunmaktadır. Yazar, Cehm b. Safvân'ın yaşadığı dönemi tarihsel, sosyal ve kültürel ortamını analiz ederek, kelâmî görüşlerinin sadece bireysel tercihlerle değil, dönemin fikrî çeşitliliğiyle şekillendiğini ortaya koymuştur. Yazar Cehm b. Safvân'ın sıfatlar, Kur'an'ın yaratılmışlığı ve iman anlayışı gibi kelâm ilminin temel meseleleri konusundaki özgün yaklaşımlarını ele alırken, bu görüşlerin Mu'tezile, Mürcie, ve Hint düşünce gelenekleriyle olan ilişkisini değerlendirmektedir. Cehm b. Safvân'ın fikirleri sadece teorik tartışmalarla sınırlı kalmayıp siyasi sonuçlar doğurması, onun entelektüel portresini daha da çarpıcı kılmakta; bu bağlamda bu eser, düşünce ile iktidar arasındaki ilişkinin klasik bir örneğini de sunmaktadır.